

londmalom) / végképp körbejárva / a vízszivattyú-kábel; s már köröndre dobbanak: / könyököm, vállam surlódik bár el: az órát félttem, / meredeken védem, bádogát földhöz nem lököm: karónyi / karomon csörög, / míg hangárba zuttyanok anyahajószínen” – olvashatjuk a *Röpödában*, a *Röpszódiát* pedig imígyen indítja: „Szóbakon tornázta ki: / absztrakciója teremte / legsikeredettebbik foka: / tárgyai ma is légüresben úsznak, / gyakorta kikülönböztethetetlenekül; / növényként áll/szorog, / nyüzsöng összevisszaságban kreatúrái soka.”

A példákat persze sorolhatnám tovább, de talán ennyiből is kitetszik, hogy Beszédes István verselése halandzsza jellegű. Akárha parodizálna valamit, csak épp a paródia tárgyát következetesen rejt előlünk, minek következtében mind iróniájának, mind öniróniájának erővonalai megtörnek, magukba roskadnak – a modorosság hordalékanyagát hagyva maguk után. A modorosságét, amely már csakugyan parodizálható. Mondjuk, így: „Torzódik, nyüzsöng kreatúrái soka, / idest hemepe verscserjes repeg sértékenyen, / ujdont felgyú a boholykápos levezetedés, / aránt zuzó sederedik, / perzsenésszagú diskutat szuszongva folyogón.”

Kívánja-e a pirosat? – kérdi könyve címében Beszédes István. Megvallom, nem. Mi több, azoknak sem kívánom, kik egyébként kívánják.

Milyen jó lenne végre irodalomtörténeti dokumentumnak és csak annak látni B. Szabó György idestova harminc esztendővel ezelőtt írt *Rapszodiáját*.

UTASI Csaba

PANEL-PORTRÉ

Szeli István: *Így hozta a történelem...* Vékás János interjúja. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

Kétségtelen, hogy Szeli István anyanyelvi kultúránk utóbbi néhány évtizedének egyik központi személyisége. Iskolaigazgató a kiváló zentai gimnáziumban, a nyelvművelők elnöke, a Hungarológiai Intézet igazgatója, akadémikus, középiskolai és egyetemi tanár, kongresszusok delegátusa, tankönyveink írója és összeállítója, irodalmi, nyelvészeti és nemzetiségi tárgyú dolgozatok, könyvek szerzője... S hadd ne soroljam tovább. Sokan vagyunk ebben a Vajdaságban, akik tudjuk, hogy Szeli tanár úr – így hívja mindenki, attól függetlenül, tanítványa volt-e, vagy sem – alapított, részt vett, szervezett, ügyintézt, felszólalt, igazgatott, zsűrizett... S ki tudja, mit nem csinált, kellett, vagy úgy vélte, hogy kell csinálnia, vállalnia kultúránkban az évek során, élete folyamán. Mindezt megtudhatjuk abból a könyvnyi interjúból, amit Vékás János, az Újvidéki Rádió újságírója készített Szeli Istvánnal. Egy élet rajza körvonalazódik a lapokon, megannyi állomásával a gyerekkortól a nyugdíjaskorig. S kiderül – nemcsak mert Szeli tanár úr élvezetesen mesél –, hogy változatos, izgalmas és emellett rendkívülisége, egyedisége mellett sok vonatkozásban jellegzetesen jugoszláviai magyar életutat járt be. Nem ismerhetjük meg azonban – látni fogjuk, miért nem – *kellő mértékben* az életrajz adatai, tényei mögötti világot, nem kapjuk Szeli István *szellemi életrajzát* is. Vékás nagyinterjúja tipikus újságírói munka: szinte kizárólag a tényekre, az adatokra szorítkozik,

s nem érzi szükségét, nincs rá hajlama és képessége, hogy az események mögé nézzen, hogy a könyvek, a tanulmányok – a szellemember számára ezek megjelenése is esemény, sőt van olyan jelentős esemény, mint az, hogy hol volt katona, s kik voltak a játszótársai – szellemét megidézze, élénk varázsolja. Az életrajz tényei mellett legfeljebb szenzációkra érzékeny a kérdező, ami újságíró esetében ugyancsak érthető. De meggyőződésem, hogy Szeli tanár úr más, emberként, alkotóként több, mint amilyennek az *Igy hozta a történelem...* című könyvből kiderül. Újság-, rádió- vagy folyóiratközlésként esetleg – bár kétlem – még elfogadható lehetne Vékás munkája, könyvbe szerkesztve azonban kevés, egyoldalú, felemás. Egyetlen pillanatra sem becslöm alá Szeli István szervező, ügyintéző közéleti, hasznos, fontos, gyümölcsöző tevékenységét, de ilyen jellegű aktivitását nem tartom kizárólagosíthatónak, mert eltorzítja a róla készült arcképet; csak panel-portré.

Sajátos műfaj az interjú. Úgy tűnik, szabad, keretei között minden közölhető, elmondható, illetve a válaszokból kideríthető, az alany teljes mértékben megismerhető, mert szíve-kezdve szerint elmondhat mindent, amit fontosnak tart önmagáról, környezetéről, kitarulkozhat. Valójában azonban végtelenül kötött műfaj, az alany sokkal kiszolgáltatottabb, mint gondolnánk, a kérdezőtől és a kérdésektől függ, olyannyira, hogy az is irányított, amit és ahogyan nyilatkozik. Tudjuk, hogy két ember a nyilvánosság számára folytatott beszélgetése esetében elengedhetetlenül fontos, hogy a kérdező nagyon alaposan készüljön az alanyból, úgy, hogy ne csak szabványkérdéseket tegyen fel, hanem lehetőséget adjon a mélybe merülésre, a teljes kitarulkozásra, az önmegmutatásra. Ám hogy a kérdező a nyilvánosság számára saját élettényei mögé merészkedjen, hogy önmagába alámerüljön, ahhoz szükséges, hogy a kérdezőnek kialakult véleménye, pontos, alapos, mélyreható ismeretei legyenek arról, amit az alany csinál, arról a szellemi közegről, amit az alany képvisel, kialakított.

Vékás János kérdései azonban arra sem nyújtanak igazán lehetőséget, módot, hogy Szeli tanár úr az irodalomra vonatkozó elveit összegezve felmutassa saját szellemi arcképét. Megismerhetjük élete megannyi körülményét, részletét, de arról nem értesül az olvasó, amiről Szeli tanár úr könyvei, tanulmányai vallanak. Kétségtelenül tanulságosan elszomorító megtudni, hogy egy nemzetiségi kultúra egészséges, zavartalan kibontakozását miféle társadalmi, politikai, emberi körülmények gátolták és gátolhatják, mi játszott és játszhat közre, hogy egy adott közösség és művelődés saját múltját zavartalanul megismerhesse, és ugyanígy élje jelenét, s tervezze jövőjét. Elgondolkodhatunk azon, hogy mennyire hiányzik szellemi életünkől az áttekinthető szervezettség, amely segítségével egyének és intézmények munkája lenne célratoróbb, hatásosabb. Másfelől vitatkozhatnánk Szeli tanár úrral egyes intézményeink munkájának megítélésében, véleménynyilvánításának azon vonatkozásaiban, amelyeket a valós körülmények részleges, egyoldalú ismeretében tesz. Felróhatnánk a nagyinterjú szerkezeti aránytalanságait. Elcsodálkozhatnánk azon, hogy – úgy tetszik – számára nyugdíjba kényszerülésével szinte megállt a vajdasági idő. Mindezt megtehetnénk, ha nem kellene arra gondolni, hogy ezek nem is a nyilatkozó, hanem a kérdező vétkei, mulasztásai, aki ha kellően tájékozott, felkészült, akkor keresztkérdésekkel, ne mondjam, vitatkozva, módosíthatott volna a válaszokon, segítette volna teljesebb mértékű tartalmi megformálásukat. Vagyis mintha elsősorban a kérdésekkel, ezek tartalmi vonatkozásaival, mélységével lenne probléma. Mivel magyarázhatnánk különben, hogy az utolsó

kérdésre Szeli tanár úrnak hozzá nem méltó módon kell önmagát dicsérnie, hangsúlyozza megbízásainak, feladatvállalásainak állandó elsőségét. Vagy azt, hogy értesülünk ugyan egy valójában mellékes irodalmi – csendes – perpatvarról, amelyet az első Symposium-nemzedékkel, ennek irodalom-, főleg kritikaszemléletével folytatott, ami szenzációnak talán megteszi, de nem kap az olvasó átfogó képet a jugoszláviai magyar irodalomról, helyéről, feladatairól, értékeiről, rétegezetségről, mindarról, amiről Szeli tanár úrtól elsősorban érdekes lenne hallani. Hasonlóképpen hiányzanak az interjúból a tankönyvíró Szeli István szempontjai – itt és akkor, majd: itt és később – és vezérelvei, amelyek fontos művelődéstörténeti adalékok lehetnek, valamint a tanár úr főbb tézisei a 19. század magyar irodalmának történetéről, alakulásáról – ez volt sokáig oktatási tárgya az egyetemen! – vagy az összehasonlító irodalomtörténet gazdag és általa kiválóan művelt területéről. Minderről helyell-közzel olvashatunk, de kellő mélység, az alanyra jellemző elmélyültség nélkül. Holott tanulmányai (Petőfiről, Aranyról, Berzsenyiről, Csokonairól, Kazinczyról stb.) vagy *Az ember tragédiájának délszláv fordításairól* a szakmában figyelmet érdemlő munkák. A kérdező nem követi a leglényegesebb Szeli István-i elvet, azt, hogy *embert és művét együtt kell látni és láttatni*, ami pedig – ahogy a Szeli tanár úr könyveiről írt ismertetőik is tanúsíthatják – minden irodalmi tanulmányának, tehát irodalomvizsgálódásának, – szemléletének is alapja, kiindulópontja.

Szellemiségét tekintve is izgalmas Szeli tanár úr élete és életműve, talán életrajzánál is érdekesebb. De ezt Vékás munkája nem igazolja.

Egy interjút is többféleképpen lehet olvasni, értelmezni, minősíteni. Ezúttal, sajnos – mert valóban egyedülálló kiadói vállalkozásunkról van szó, elsőről a maga nemében –, ahelyett hogy arról írhattam volna, ami a Szeli-interjúban van, azt kellett elsősorban felemlíteni, ami – a kérdések színvonalából adódóan – hiányzik belőle, ami miatt Szeli tanár úr itt élénk állított önportréja nem lett, nem lehetett hiteles.

GEROLD László

A KRITIKA KÖLTÉSZETE

Thomka Beáta: *Esszétetek, regényterek*. Forum, Újvidék, 1988

Hermeneutikai íráshelyzet – posztmodern szöveg: így lehetne Thomka Beáta *Esszétetek, regényterek* című új kötetének esszéit és a szerző esszéírói alapállását egymástól szétválasztani. A különbségtétel azért hangsúlyos itt, mert más az, ahogyan Thomka Beáta olvas, miközben az olvasott *mű világának a csöndje az esszéíró csöndjével kiegészül*, és egészen más az, ahogyan mi olvassuk, olvashatjuk az ő kötetét. Érdemben egyetlen könyvismertető vagy szakkritika sem közvetítheti, rekonstruálhatja a művekkel való együttlét, a *homiliák* azon meghitt állapotát, melyből ezek az esszék megszülettek.

Az *Esszétetek, regényterek* című kötet legtöbb írása irodalmi szintre emelkedett primer szöveg: a tárgy és az eszköz, az irodalom és a róla való reflexió közötti határ megszűnésével egyetlen kérdés marad: következtetések-e hát ezek az írások a saját maguk kiválasztotta kritériumokhoz.